

Kap 88 : Prins Gustaf Adolf (1906-1947) – ”Ryttarprinsen”.

Svenske arvprinsen Gustaf Adolf Oscar Fredrik Artur Edmund Bernadotte, hertig av Västerbotten, föddes på Stockholms slott den 22 april 1906 kl 23:10. Fadern var kronprinsen av Sverige Gustaf (VI) Adolf (1882-1973). Modern var den engelska prinsessan Margareta av Connaught (1882-1920).

Edmund dog ung. Det finns en minnesbok (Douglas red. 1951), en dokumentärfilm (Stuesson 1994), en längre biografi (Svensson 2006), åtta kortbiografier (Swahn 1930: ss. 137-161; Murray 1967; Elgklou 1978: ss. 191-195; Ohlmarks 1980: ss. 132-133; Skott 1996: ss. 176-185; Sundberg 2004: ss. 259-260; Lindqvist 2010: ss. 130-134; Norlin 2015: ss. 229-238) & en mängd tidningsartiklar. Edmund förekommer även som biperson i andras biografier, memoarer & dagböcker (Nothin 1955; Bernadotte 1975; Bernadotte 1983; af Petersens 1991).

Edmunds eftermäle kom att domineras av rykten om hans nazistsympatier. Denna biografi avslutas med en analys av ryktenas uppkomst & spridning. Den mesta informationen om Edmund som person är ur minnesboken. Överståthållare Thorsten Nothin hade senare invändningar mot skildringen: ”Skildringen blev färglös. Den blev ej sådan prinsen var utan sådan redaktören ansåg att en arvprins borde vara.” Det som förefaller ha tappats bort är Edmunds entusiasm, *élan*, vänfasthet & goda humör. Tvärtemot vad man kan tro av skildringarna var han en god talare med förmåga att krydda sin framställning med en humoristisk poäng.

*

Prins Gustaf Adolf kallades länge hemma för ”Västerbotten” till dess han uppenbarligen protesterade och fick byta namn till Edmund. Det finns ett hemma-hos-reportage från 1912, där Edmund förtroendefullt kryper upp i soffan för att visa pennskaftet Jaya fotografier där han talar i pappas uniformsrock och bara näsan & kalufsen sticker fram.¹ Han & syskonen gick i Kindergarten två gånger i veckan, men lekte annars med varandra eller tjänstefolket. Han hade en engelsk barnsköterska Agnes Wiltshire, sedan tysk & fransk guvernant. Med tjänstefolket talade barnen svenska. Inom familjen talade de engelska. Edmund hade livet ut ett nasalt ”engelskt” uttal. Den 17 januari 1913, året han fyllde 7 år, började han i ”prinsskolan”, inlogerad i slottet. Denna var åldersuppdelad i stora & lilla klassen. Klassföreståndare för stora klassen, där Edmund gick, var Auda Alm. Hans bror Sigvard gick i lilla klassen. Edmund hade sex klasskamrater, barn till hovanställda & föräldrarnas bekanta. Ur Audas dagbok:

Prins Gustaf Adolf har stora blå ögon och ett tjockt, präktigt hår. Hans blick är vaken och frimodig. Pigg, glad och käck verkar han, ehuru ett drag av vemod stundom vilar över hans små anletsdrag. Ivrig i lek verkar han, enkel, flärdlös och alldeles omedveten om sitt, måhända, blivande kall.²

Prinsen tyckte mycket om att ordna både det ena och det andra i skolan och var ofta till stor hjälp, ty märkvärdigt tjänstvillig var han och mycket verksam och och livlig. Han tycktes vara som ett samlat energiknippe.

¹ Jaya 1913: ss. 29-40.

² Alm 1932: ss. 20-21. [Auda Alms dagbok 1913-01-17.]

Samtidigt som han började läsa, fick han en tysk barnsköterska, fräulein Burgard, som ägde en fast och disciplinstark hand.³

Edmund fick frågor av klasskamraterna om sina föräldrar och om hur det var att vara prins & tronföljare. Från början uppsluppen blev han inom en månad värdigare & mera allvarsam. Klassen skulle av någon anledning läsa in första årskursen på en halv termin. Edmund blev sjuk & följde sedan med föräldrarna till England. Under sommaren fick han extraundervisning. Det var mycket lekar. Edmund lekte helst scout eller soldat. Han var stolt över att vara starkast i klassen.

Den 30 oktober 1913 vid sju års ålder skrevs Edmund in som volontär i Svea Livgarde & fick en uniform att bära vid parader. Hans far hade instruerat Auda att dua honom, men alla använde tilltalet ”prinsen”. Edmund närvarade vid borggårdstalet den 6 februari 1914 iklädd sin uniform, men det finns ingen information om vad han tyckte. Det antyds att han var samtidigt upphetsad & uttråkad. Hans favoritämnen var historia, geografi & att sjunga. Han förväntades vara ett föredöme för sina klasskamrater & tog allvarligt på uppgiften. Föräldrarna träffade Edmund huvudsakligen under loven. Under terminerna hade han en informator, kandidat Åre. ”Han bodde hos oss, åt med oss, lekte med oss och i någon mån läste läxor med oss. Man skulle kunna säga att han gjorde det som en vanlig pappa skulle ha gjort.”⁴

Den ”riktiga” skolan med ämneslärare började ht 1915. Klassföreståndare var Sonja Berggren. Även Berggren förde dagbok:

Den ledande i stora klassen är prins Gustaf Adolf. Ingen kan kommendera och leda kamraterna som han. Lydnad fordrar han, och han kan ryta värre.

Det är mycket svårt att vara sträng emot honom, ty han avväpnar en med sin vackra och skälmaktiga blick. Men naturligtvis måste man vara sträng och bestämd, om inte han ska få övertaget. En obegripligt stark och fast vilja har han. Ofta kommer han med kloka och själfulla yttranden.

Han är alltid numro ett i alla lekar, men inte så att de andra barnen krusa honom. Skulle han göra något, som de andra ogilla, lita på, att de dunka på honom, och han ger svar på tal. Det blir slagsmål. Dock, de andra se upp till honom som till en självskrivna ledare. Han har sådana egenskaper.

Under lektionerna är han mycket vaken och duktig, särskilt i geografi och biologi. Rättskrivning hatar han. Ett verkligt brinnande och vaket intresse har han för allt omkring honom.⁵

Edmund hade så stora svårigheter med sin rättstavning att eftervärlden har antagit att han led av dyslexi. Det är episoder som denna:

En dag kom kronprinsessan in och bad att få se i barnens rättskrivningsböcker.

»Det är att skriva är det tråkigaste som finns», sade prins Gustaf Adolf och slog upp sin rättskrivningsbok. »När jag blir stor, ska jag inte skriva många brev.»⁶

³ Alm 1932: s. 26. [Auda Alms dagbok, 1913-02.]

⁴ Bernadotte 1975: s. 30.

⁵ Alm 1932: ss. 185-186. [Sonja Berggrens dagbok, ht 1915.]

⁶ Alm 1932: ss. 209-210. [vt 1916.]

Svårt att ställa diagnos på det underlaget. Året därpå hade han dessutom bättrat sig. Vt 1918 var prinsskolans sista termin. Edmund & Sigvard genomgick ett två dagar långt förhör för att klassplaceras på Lundsbergs internatskola. Edmund var angelägen om att inte skämma ut sig & hade pluggat intensivt. Auda var med sin kännedom om Edmund lite imponerad av hans ”sang-froid” under förhöret: ”Alltid, när det gällde, var prins Gustaf Adolf förunderligt samlad och lugn. Han hade ett slags tävlingshumör, som imponerade.” Han placerades i realskolans 3:e klass, normalt för hans ålder. Sigvard placerades i realskolans 2:a klass. Brodern Bertils kindergartnarlärarinna Elsa Stenquist beskrev honom denna tid:

Den som var enastående flitig och duktig av dessa pojkar [Gustaf Adolf & Sigvard] var Gustaf Adolf. De två pojkarna hade sina speciella olika intressen. Gustaf Adolf han var så aktiv - han blev sjuk en dag till exempel - han hade feber och var förkyld, så att han var tvungen att ligga i sängen - han hade inte lust alls att ligga i sängen. Så gick jag förbi i korridoren - då stod det öppet till hans rum, och han ropade: "Fröken, fröken, kom in och titta vad jag gör", Jaa, jag gick in till honom, och då höll han på och fällade en handduk. Han låg faktiskt i sängen och fällade handduken på bägge sidor så här. Han skulle ha någonting sådant där arbete för sig. Han var livlig och han skulle prata om allt vad han gjorde, han red ju och han hade lektioner på mycket sådant - det ville han ju gärna berätta om, när han kom hem, vad hästen hette och hur han hade ridit och det ena med det andra. Sigvard var ju mer tystlåten. Han kunde sätta sig i stället och spela fiol och drog sig litet mer undan. Men Gustaf Adolf han var en sådan livlig typ. Jag vet ju inte vem som var mest begåvad av dem - det vet jag inte. Men Gustaf Adolf var som mer vaken och trevlig att prata med, när han var pojke - trevlig såg han ju ut också. Sigvard har ju inte samma snygga utseende som han hade som barn heller.⁷

*

På Lundsberg delade Edmund & Sigvard ht 1918 – ht 1919 rum på elevhemmet Gransäter. ”Han [Edmund] var inbunden, lynnig, envig och hade svårt för sig i skolan. Jag hade en mera lättsam inställning. Jag förstod inte honom, och han förstod inte mig. Hans argument bestod bara av att slå till. Han var starkare än jag, och jag fick mycket stryk.”⁸ Vilket tycks ha berott på att Edmund kände ett tvång att liksom hemma vara den ledande, men att Sigvard vägrade följa sig. Lekarna var våldsamma även på Sofiero där de spelade fotboll med grannpojkarna. Lundsberg har senare gjort sig känt för handgripligheter i samband med kamratuppfostran, men något sådant utsattes vare sig Edmund eller Sigvard för. När det var dags för Edmund att själv utöva kamratuppfostran tycks han ha tagit det med lämpor. Sista året var han ”troman” på Gransäter. Denne valdes av eleverna, var deras representant inför styrelsen & övervakade elevarbetet: Vedbärare, väckmästare, postmästare, tvättmästare, ringare, telefonvakt, bibliotekarie, flagghissare, o s v.

Vinterlovet 1919/20 insjuknade Edmund i knölros (en hudinfektion, ofta kombinerad med feber) och var hemma ända till slutet av februari, varefter han tillbringade två månader på rekreationshemmet Korstjappan i Leksand för att återhämta sig. I slutet av mars fick han besök av sin mor & därefter av sin far. I slutet av april var han tillbaka i Stockholm. Modern var inte frisk och den 1 maj 1920 dog hon oväntat av blodförgiftning. Det finns en ögonblicksbild från eftermiddagen. ”I entréen till den korridor, som leder till kronprinsparets våning står en liten telegrampojke med en hel packe [kondoleans]telegram. En pojke knappt större än det lilla

⁷ Hauffman 2000: s. 385.

⁸ Bernadotte 1975: s. 47. [Redigerat citat.]

telegrambudet och klädd i en dräkt sådan som begagnas av de engelska skolgossarna, skymtar förbi och ger med viskande röst några order till lakejen. Det är prins Gustaf Adolf. Han tycks bära sin stora sorg som en man, men han är mycket blek och man ser tydligt att han är mycket gripen.”⁹

Sommaren 1920 vistades Edmund i England hos sin morfar hertigen av Connaught. Familjens läkare var orolig för hans sinnestillstånd & läsåret 1920/21 gick han i Beskowska skolan. Ht 1921 var han dock tillbaka på Lundsberg, där han trivdes. Fadern avtalade med en bekant vid artilleriet, löjtnant Carl-Axel Hagberg (1889-1931), gammal Lundsbergare, att ta anställning så att Edmund hade någon att vända sig till. Hagberg med familj bodde i övervåningen på Gransäter och Edmund var ofta på besök. Rumskamrat ht 1921 – vt 1923 var plugghästen Erland von Hofsten. Erland var inte så bra på slagsmål men stod under Edmunds beskydd & hjälpte honom i gengäld med studierna. När Hofsten slutat på Lundsberg flyttade Gustaf Wallenberg in.

Edmund valde latinlinjen för att slippa matematiken, men var dålig även i grammatik. Bäst var han i idrott. Hagberg övervakade hans fysiska fostran & Edmund växte upp till en allsidig idrottsman som erövrade guldmärken i allmän idrott, skytte, skidåkning, rodd, m m. Vad gällde det kulturella fick han pianolektioner av Lundsbergs rektor Einar Gauffin. Denne studerade varje år in ett körverk & Edmund sjöng bas i Vilhelm Svedboms ”Rosengården”. Edmunds läsvanor speglade hans intressen: Jakt- & djurböcker av Gustaf Schröder, Arvid Knöppel & Sten Raab. Engelsk spänningslitteratur i billighetsupplagor. Journalisten som skrivit detta noterade också Selma Lagerlöfs ”En herrgårdssägen”, en berättelse om en ung kvinnas kamp för att rädda studenten Gunnar Hede ur hans sinnessjukdom, depression och ångest. Möjligen var Edmund inte så harmonisk denna tid som en mängd sagesmän, inklusive han själv, gjort gällande.¹⁰

Sommaren 1922 fick Edmund & Sigvard konfirmationsundervisning av ärkebiskop Nathan Söderblom. Den 29 mars 1923 konfirmerades de & kusinen Astrid som även hon fått undervisning av Söderblom. Edmund skulle fylla 17 år. Ceremonin var mycket högtidligt & välbesökt och pojkarna bar för första gången frack & Astrid långklänning. Läsåret 1923/24 var Edmund i puberteten och om han ansträngde sig i skolbänken märktes det i alla fall inte på betygen. En god medelmått med svaga punkter, ansåg hans lärare. Särskilt dålig var han i franska, ett slätstruket BA, och han tillbringade sommaren 1924 med språkstudier i Paris.

Läsåret 1924/25 fick Edmund privatundervisning på slottet med betoning på statskunskap & historia. Det var samtidigt en repetitionskurs inför studentexamen. Ht 1924 hade han A i engelska & statskunskap. AB i historia. Studentuppsatsen handlade om det kommunala självstyret. Den 11 maj 1925 gick han upp som privatist, och förhördes på vanligt sätt av tre censorer, professorerna Sven Herner (teologi), Ferdinand Johansson (språkforskning) & Östen Bergstrand (astronomi). 25 examensvittnen kontrollerade att allt gick rätt till: Familjen, hovfunktionärer, gamla lärare & ecklesiastikministern. Det gick vägen.¹¹

Kusinen Lennart Bernadotte ansåg långt efteråt att prestationskraven inte varit nyttiga för Edmund: ”Det tog många år, innan jag lärde mig förstå människan bakom den härva av mindervärdeskomplex och överkompensationer, som doldes under hans

⁹ Dagens Nyheter, 1920-05-02, s. 10.

¹⁰ Dagligt liv i Lundsberg. Svenska Dagbladet, 1924-03-23, s. 6.

¹¹ Bernadotte 1966: s. 83.

strama och stroppiga uppträdande, och som förorsakats av oförstående och hårdhänta uppfostrare.”¹²

Edmunds rektor Einar Gauffin fick Nordstjärneorden. Edmunds ”guvernör” & husfar löjtnant Carl-Axel Hagberg fick Vasaorden. Edmund avslutade examensdagen med en mindre familjemiddag och att gå på Blancheteatern med sin far. Han hade efteråt mycket positiva om än ospecifika minnen av sin Lundsbergstid. Förmodligen var det upplevelsen att vara ”en pojke bland pojkar” som han mindes – senare något av ett mantra för hans son Carl Gustaf.

*

Edmund var redan i 10-årsåldern känd för sitt reserverade sätt och ovilja mot ”fjäskare”, journalister & fotografer. Hans liv var detaljstyrt & lärarna rapporterade till föräldrarna om hur han sköttes sig. Liksom sin far & farfar före honom kröp Edmund in i sitt skal. Senare i livet var han bara obesvärad inom familjen, med samhällsstoppar & i barnsällskap. Han gav aldrig intervjuer men svarade ibland på frågor. Sommaren 1917, fyllda 11 år, lät han så här:

Vid detta tillfälle råkade jag [hovfotograf Alfred B Nilsson i Malmö] prins Gustaf Adolf uppkleven i ett körsbärsträd. Att fånga honom på plåten var otänkbart. Då han märkte min avsikt kröp han bara in i den tätaste lövkronan och gjorde sig osynlig som en ekorre. ”Kom nu fram”, envisades jag, så att vi kan fotografera.” Jag hörde ett undertryckt skratt och så gjorde han sig ännu mer osynlig. ”Fotograferas! Det är det tråkigaste jag vet. Det är mycket trevligare att äta körsbär”, ljudet från det ogenomträngliga lövverket. ”Man skall inte alltid göra det som roar en”, replikerade jag förnumstigt. ”Det tycker inte jag – gör endast det som roar mig! - Och förresten lämnar jag en trädets förrän jag ätit upp alla körsbären”, svarade han och så fortsatte han att äta körsbär, lämnande mig åt sitt öde.¹³

Klasskamraterna på Lundsberg upplevde ofta livet där som väl avskärmat. Edmund upplevde det tvärt om som en ökad frihet. Han kunde försvinna ut i skogen om han så önskade, han respekterades för sin börd & han hade ett lojalt kompishov. Edmund var aldrig ”en pojke bland pojkar”. Det skulle förutsatt att han gått på amerikansk internatskola & under falsk identitet.

* * *

Edmunds liv 1925-1939 är svårskildrat. Kungahusets minskade roll innebar att han hamnade i samma position som Oscar II. Han blev ”en furstlig dagdrivare”. Han blandade dessa år ganska planlöst militära & civila studier, praktik, sport, representation & familjeangelägenheter. Han har själv klagat över sin brist på fokus. Mest tid ägnade han sig åt det militära & åt scoutlivet. Han upplevde sig som en ödets lekboll. 1931 lät det så här: ”Jag skall någonting ta mig för, och när krigarlivet intresserar mig, varför skulle jag inte ägna mig åt det? Tids nog komma andra uppgifter.”¹⁴ Men det gjorde det inte. 1938 hade han ambitionen att lämna militärlivet men världskriget kom emellan.¹⁵ Den 26 januari 1947 omkom han i en flygolycka. Hans biografi nedan blir därför något av en torso.

¹² Bernadotte 1966: s. 83.

¹³ Vecko Journalen, 1917:31, s. 573.

¹⁴ Vecko Journalen, 1931:14, s. 26.

¹⁵ Nothin 1955: ss. 314-319.

*

Edmund hade ridtränet sedan 9-årsåldern, och det kändes naturligt för honom att söka sig till kavalleriet. För sin tjänstgöring valde han Livregementets dragoner där faderns två kusiner Carl & Folke Bernadotte var officerare. Edmund & Folke umgicks. Folke hade en häst Zoya som Edmund vid flera tillfällen red till seger. Perioden 1934-1937 var Folke Edmunds hovchef. Han förefaller ha haft en roll av äldre kamrat, mentor & ”fixare”. Båda var aktiva inom scoutrörelsen. Folke kvarstod fram till 1940 som adjutant, från 1941 som vaktfri adjutant.

Edmunds militärtjänst bestod av en serie utbildningar omväxlande med kortare praktik. Det första året genomgick han Rännesläotts ridskola. Som skildrats i kapitlet om Folke Bernadotte var detta en hård & ganska enformig utbildning där många slutade. Edmund klarade sig dock bra. Sommaren 1926 praktiserade han på en bank i Frankrike. Den 14 oktober påbörjade han sina officersstudier. Det finns en episod: Edmund valdes vårterminen 1927 till ordförande för kursens ”elevstyrelse” (=”äldrekursens mäktigaste man”). I minnesskriften påstås han inte varit sin uppgift vuxen, men det finns få detaljer. Tydligt hade någon i Edmunds kurs under den därpå följande höstterminen varit väl handgriplig i sin kamratuppfostran av de nyinryckta yngre kurserna, och Edmund använt sin ställning som prins till att försvara honom inför lärarna.

På Karlberg framgick att Edmunds svenska – tal, skrift & handstil – var bristfällig. Läraren trodde det berodde på att han under uppväxten talat engelska i stället för svenska. Han påstås under året avsevärt ha förbättrat sin språkbehandling, men det finns inga detaljer. Han var bäst i taktik & truppföring där han kunde utnyttja sin energi & gåpåaranda. Sämst i vapenlära där det ingick matematiska beräkningar. Matematiken hade han ju som latinare valt bort. Liksom på Lundsberg höll Edmund låg profil och försökte så långt som möjligt vara ”en kadett bland kadetter”. Så långt som till att fraternisera med kurskamraterna gick han dock inte. Han deltog t ex inte i danstillställningarna under sommarövningarna i Varberg.

Den 17 december 1927 avlade Edmund officersexamen med placeringen 12 av 72 och den 27 december utnämndes han till fänrik. Det normala hade varit att han därefter tjänstgjort vid sitt regemente, men Edmund var inte karriärofficer utan prins. Först halvåret 1928 var han på en bildningsresa till Danmark, Tyskland, Belgien, Frankrike, Italien & England. Den mesta av tiden tillbringade han i Frankrike & Schweiz. Han turistade, gick på museer, fick dagliga fransklektioner i Grenoble, bodde hos en fransk familj i Tours, red en del & träffade släkten. Resultatet av alla dess franskstudier är oklart. Det finns inte heller någon information om hans latin eller tyska.

Året 1928/29 var Edmund med vissa avbrott på Strömsholms ridskola. På Strömsholm ville Edmund bli behandlad som en vanlig elev, vilket innebar att han logerades som de övriga & deltog i terrängritten. Under Nordiska ryttartävlingarna i Oslo vann han dressyrridningen. Ridskolan deltog i en mängd hopptävlingar och Edmund bantade ned sig så mycket han vågade. Han var reserverad & tvär till sättet, möjligen därför att han hela tiden var hungrig, men hans ridskicklighet respekterades. December 1928 var han bjuden på Folke Bernadottes amerikanska bröllop. Edmund träffade under besöket svenskamerikaner & framförde hälsningar från sin var & farfar.

Året 1929/30 följde Edmund kurser på Uppsala universitet. Ämnena var statskunskap (Halvar Sundberg), nationalekonomi (Dag Hammarskjöld), statsrätt (C A Reuterskiöld), tyska &

franska språket. Edmund närvarade ibland på föreläsningar, men huvudsakligen var det enskild undervisning i hans bostad, Alrutzska villan vid Rudbecksgatan i Kåbo utanför Uppsala. Något studentliv var det inte frågan om, men han sjöng i OD och deltog i 1:a maj firandet. Edmunds adjutant Åge Lundström berättar:

Dagen började med ridning före frukost, varvid hästarna förbereddes för kommande tävlingar. Efter frukost följde så lektioner och föreläsningar samt före middagen fäktning eller tennis. På prinsens förslag började jag ge honom de grundläggande lektionerna i fäktning. Han gick med sedvanlig energi in för fäktlektionerna, varvid hans vältränade kropp och ovanligt snabba reaktionsförmåga kommo honom väl till pass. Under skickliga fäktmästares ledning skulle han så småningom bli en av vårt lands bästa fäktare.

Då kvällarna icke förgingo under deltagande i Uppsala student- och umgängesliv, ägnades de ofta åt musik. Prinsen var synnerligen musikintresserad med särskild kärlek till de stora klassikerna. Han hade en utmärkt radiogrammofon samt en förnämlig skivsamling, som under årens lopp fick en imponerande tillväxt. Beethovens symfonier spelades ofta. ...

Under allt detta voro studierna givetvis huvudsaken, men när våren kom och man redde sig till vårfest i Botaniska trädgården blev prinsen tagen i anspråk för en viktig roll i ett av Palle Brunius regisserat festspel. Prinsen uppträdde här i ett tidstroget tornerspel och vann såsom majgreve den vackra majgrevinnan, som fördes bort på sadelknappen. Prinsen liknade i sin silverrustning från Dramatiska teatern och blonda peruk enligt damernas utsago Lohengrin. Ett betydande arbete hade lagts ned på att vänja hästarna vid de väldiga schabraken och tornerspelets finesser.¹⁶

Edmunds undanskynda tillvaro gav upphov till ryktesspridning – han troddes ha en älskarinna. Kvinnan ifråga var dock adjutantens fästmö. Omedelbart efter Uppsala gick Edmund Rosersbergs skjutskola och under hösten reste han runt i Tyskland, Österrike & Ungern. Året avslutades med Spanska ridskolan i Wien. Det finns en skildring därifrån:

Redan innan han kom till Wien, hade ryktet om hans skicklighet som terräng- och kapplöpningsryttare gått före honom. Nu tänker han fullkomna sin färdighet genom att ta lektioner på Spanska skolan, vilken alltjämt anses som världens förnämsta akademi i elegant ridning. ... Prins Gustaf Adolf är en slank, mörkhårig ung man med svarta, buskiga ögonbryn i ett brunhyat ansikte. I motsats till prinsen med hans nästan sydländska yttre är adjutanten, ryttmästare Lindström, en blond äkta nordisk typ. Båda herrarna äro civila med höga knäskaftade stövlar, ljusa overcoatbyxor till mörk jacka, vit pikékravatt och svart plommonstop. ... Det är övning i longe (lina). Läraren låter de präktiga lipizzanerna gå i ring. Prinsen och ryttmästaren höja armarna, böja och vrida kroppen efter lärarens kommandoord. Båda är utmärkta ryttare. Prinsen sitter i sadeln lätt som en fjäder. ... Efter övningarna i longe komma tygelgreppen. Också på den punkten finns det en hel del att rätta till. Till och med något så enkelt och naturligt som att gripa med händerna om tygeln kräver ett studium för sig, om ryttaren vill uppnå den yttersta graden av behärskning och elegans. Och efter händerna är det fötterna, benens och knänas inställning och rörelser som skola instuderas. Till sist skall hästen gå i danstakt : ett, två, skritt till höger, ett, två, skritt till vänster... Och prinsen utför alla övningar med djupt allvar, han kastar knappt en blick åt sidan, där en annan ryttare mellan pelarna låter sin häst utföra de besynnerligaste konststycken.¹⁷

¹⁶ Douglas red. 1951: ss. 74-75.

¹⁷ Anders Vinding. Vecko Journalen, 1930:46, ss. 18,53,55.

1931-1934 blandade Edmund korta militära tjänstgöringar med studiebesök i statsapparaten & i näringslivet, studerade bokföring vid handelshögskolan och åtog sig förtroendeuppdrag: Ordförande i Svenska jägarförbundet, Riksidrottsförbundet & scoutrådet; chef för Svenska scoutunionen. Han träffade också sin blivande hustru. Bröllopet stod den 20 oktober 1932. Pressbevakningen var intensiv. Åren 1934/36 gick han krigshögskolan & åren 1937/38 hade han en aspiranttjänst på generalstaben. Den 1 oktober 1938 utnämndes han till kapten. Edmunds adjutant Malcolm Murray berättar:

Prinsen trivdes påtagligt med arbetet på krigshögskolan. Han kunde där göra en insats som bedömdes på samma sätt som andras. Framgångarna voro hans egna, oberoende av kunglig börd. Kamratkretsen erbjöd ett ogenerat umgänge där prinsen aldrig behövde befara att bli utnyttjad för ovidkommande intressen. Han mognade påtagligt under kursens lopp. Härtill bidrog säkert i hög grad det 'grupparbete' som dels bedrevs på tjänstetid under lärarnas ledning, dels – och kanske framför allt – då det gällde att lösa hemuppgifterna. Det var här till påtaglig nytta för prinsen att han fick vänja sig vid att ej blott snabbt bilda sig en egen uppfattning – det kunde han förut – utan att ge och ta skäl. ...

Prinsens goda resultat på krigshögskolan vilade i mycket på hans ovanligt goda minne för organisationsfrågor, ja även för detaljer. Han visste mer än de flesta om det svenska försvaret, inklusive marinens och flygvapnets organisation. Men främst berodde hans framgångar på hans klara uppfattning i taktiska frågor, hans ansvarsglädje och ovanliga förmåga att snabbt fatta beslut.¹⁸

Eftersom Edmund gick en anpassad utbildning & inte examinerades tillsammans med den övriga kursen, finns det en viss tveksamhet till om Murrays lovord stämmer. Efter utbildningen åtog han sig ytterligare förtroendeuppdrag, 1939 ordförande i Kungliga automobilklubben (KAK).

Det har gjorts stor affär av Edmunds idrottskarriär. Kortversionen är att Edmund 1929-1938 vann tre fälttävlingar, tre dressyr tävlingar, tio hopptävlingar & fick 60 hederspriser. OS-tävlingen i hinder 1936 gick dock inte så bra eftersom hästen vägrade. Edmund vann även tre SM-guld i sabel individuellt & tre i lag. Han var ingen elegant utan använde sina kroppskrafter för att överväldiga motståndaren. Att vinna var för honom allt.

*

Under världskriget var Edmund adjutant hos översten vid generalstaben (senare arméchefen) C A Ehrensvärd (1892-1974). Ehrensvärd var 1939/40 chef för den svenska frivilligkåren under vinterkriget, och ett tag finsk överste. Även Edmund ville gå i finsk tjänst, men Gustaf V förbjöd honom. 1965 publicerade Ehrensvärd sina minnen där han lade ut texten om Edmunds arbetsuppgifter & kapacitet:

... prinsen [var] allvarlig och samvetsgrann. Han hade ett utmärkt minne och fick som specialuppgift att hålla reda på våra beredskapsförbands gruppering och de militära styrkeförhållandena i grannländerna. Dessutom skulle han hålla sin fader, kronprinsen, orienterad om hur läget bedömdes i försvarsstaben.

¹⁸ Douglas red. 1951: s. 65.

Prins Gustaf Adolf hade genomgått fullständig utbildning till generalstabsofficer och från beredskapens början gjort tjänst i försvarsgrensstaber och försvarsstaben, med avbrott vintern 1941/42 då han var chef för en kavalleribataljon i nordligaste Värmland. Prinsen var karaktärsfast, på gränsen till envishet, blyg, anspråkslös och ambitiös. Hans begåvning låg, enligt min uppfattning, över genomsnittet. Han avskydde varje form av smicker och ville bli behandlad som en vanlig officer. Under de första månaderna av hans adjutantstjänst märktes en del ungdomliga, kavalleristiska drag, men under vårt långa samarbete visade han efter hand allt större förståelse för de stora problemen.¹⁹

Edmunds mest vägande insats påstås ha varit medverkan i dagorden om ”motstånd i alla lägen” 1942 & broschyren ”Om kriget kommer” som 1943 spreds till alla hushåll. 1943-07-29 utnämndes han till överstelöjtnant i Generalstaben & samtliga sina regementen. 1942 och framåt var han involverad i planläggningen av operation ”Rädda Norge”. 1944-1945 ansvarade han för militärövningarna av de norska polistrupperna, ett frivilligförband för upprepningsaktioner & bevakning. Vid krigsslutet var de Norges största militära styrka.

Efter krigsslutet praktiserade han på UD:s politiska avdelning. Dess chef diplomaten Sven Grafström sammanfattade sina intryck som att: ”Prins Gustav Adolf verkar ytterst militärisk och hans intressen i livet äro nog nästan uteslutande koncentrerade kring soldater och hästar. ... Prinsen, som för länge umgåtts uteslutande bland knektar, verkar mer än allt annat duktig furir. Han saknar charm.”²⁰ Folke Bernadotte får sista ordet:

Att inte prins Gustaf Adolf förde sina känslor till torgs kanske gjorde, att han ibland blev missförstådd, särskilt av dem som inte kände honom väl. De största skatterna och de renaste ädelstenarna ligger ofta långt nere på djupet. På samma sätt var det med honom. Vid en ytlig bekantskap kanske han verkade stel och tillknäppt, men för dem som hade förmånen och lyckan att vinna hans vänskap var han en man och en människa, vars like jag åtminstone inte känner. Det är inte tomma ord och fraser, sagda vid bortgången av en stor personlighet. Jag har ofta sagt så, när han ännu stod levande ibland oss. En riddare utan fruktan och tadel, det är ett uttryck som kanske alltför ofta använts, när man talar om en människa, men jag vet ingen som det passar bättre på än prins Gustaf Adolf. En riddares främsta egenskaper hade han. Rättrådighet och ärlighet, sanning och rättvisa var egenskaper som kännetecknade hela hans väsen och personlighet, och sveket och lögnen var för honom någonting fullständigt främmande. Han dagtingade aldrig med sin övertygelse. Fruktan och räddhåga visade han aldrig, även om han visste att det kunde medföra personliga obehag och kritik. Det är därför naturligt att han för tusende och åter tusende unga kvinnor och män, flickor och pojkar, både här i Sverige och i många andra länder, stått som en manlig förebild av fysisk spänst och andlig storhet. Det är därför inte underligt att han bland sina vänner lämnar ett tomrum som aldrig, aldrig kan fyllas. Han var en karl, han var en vän i de två ordens bästa och djupaste bemärkelse. Vi sänker de florbhängda fanorna till minnet av den gode maken och familjefadern, idrottsmannen, soldaten, scouten, mannen, Hans kungliga höghet prins Gustaf Adolf, Sveriges arvfurste.²¹

¹⁹ Ehrensvärd 1965: s. 192.

²⁰ Grafström 1989: 1944-01-19 & 1946-01-20; Skott 1996: ss. 176-178; Svensson 2006: s. 15; Norlin 2015: s. 232; Åmark 2016: s. 168. [Ur diplomaten Sven Grafströms dagbok.]

²¹ Folke Bernadotte. Alltid redo. Vecko Journalen & Vestkusten, 1947-02-13. [Minnesruna om prins Gustaf Adolf.]

Efter kriget återgick Edmund till sina förkrigssyslor. Det som framförallt brukar nämnas är hans roll som hedersordförande i Världsscoutunionens styrelse, den s k Internationella kommittén, med uppgift att återknyta banden mellan de olika ländernas scoutrörelser. Den 26 januari 1947 omkom han i en flygolycka.

* * *

Edmunds eftermäle har dominerats av misstankarna om hans nazistsympatier. Bristen på källor gör frågeställningen svårforcerad. Per Svenssons biografi är till stor del baserad på ”guilt by association”. Jag analyserar i enlighet därmed Edmunds nazistsympatier som ett exempel på ryktesspridning: (1) Tysklandsbesöken m m 1932-1939. (2) Kriget 1939-1947. (3) Perioden 1993-2006.

Edmunds nekrologer nämner att han anklagades för att hysa nazistsympatier. De förnekar sådana, men nämner inga detaljer: ”Det är en illustration till de många misstag i psykologiskt avseende svensk allmänhet gjort att arvprinsen troddes vara nazist eller nazistorienterad.”²² – ”Det gick rykten om hans 'pronazistiska' inställning. Det har utan några som helst omsvep dementerats av ytterst vittnesgilla personer, själva kämpande demokrater.”²³ Det var också detta att judiska församlingen höll en minnesandakt för honom.²⁴

Ryktena om Edmunds nazistsympatier började den 16 juni 1932 när hans förlovning med Sibylla & svärfaderns nazistsympatier blev kända. Under sommaren befann sig Edmund & Ingrid i Coburg och den 14 juli demonstrerade Edmund sitt dåliga politiska omdöme genom att närvara vid en Stalhelm-parad genom staden, förmodligen som en artighetsgest mot sin blivande svärfar som hade en ledande position inom Stalhelm, en veteranförening med starka kopplingar till nazistpartiet. Stalhelm & de lokala nazisterna skulle även bilda hedersvakt vid bröllopet, vilket fick Gustaf V att avstå från att närvara.²⁵ Fotografierna från bröllopet den 19 & 20 oktober var fulla av hakkors & uniformerade personer. Hitler hade dagarna före varit i Coburg för att fira 10-årsjubileet av segern i gatuslagsmålen där. Borgmästaren Franz Schwede som genomförde den borgerliga vigseln var nazist.

Från 1936 & 1939 finns flera tidningsartiklar om att Edmund & Sibylla under hans tyska ryttartävlingar träffade Hitler & Göring. De skall även ha varit bjudna till Görings nybyggda egendom Karinhall utanför Berlin. Det finns fyra fotografier ifrån Edmunds representation.

Det finns också tre incidenter under kriget:

- Den 11 augusti 1941 närvarade Edmund & tyske konsuln i Malmö vid invigningen av en minnessten för de tyska sjömän som omkommit vid Östbysänkningarna. Edmund höll ett kort tal där han berömde de tyska matroserna för deras mod & offervilja. (Vid transiteringen transporterade Engelbrekt-divisionen sin utrustning sjövägen, men ett av fartygen gick på en svensk mina.)
- Månadsskiftet september/oktober 1941 gjorde Edmund tillsammans en grupp svenska officerare under ledning av generalmajor Folke Högberg en studieresa till finsk-ryska fronten. Edmund besökte Petroskoj ett stycke in i Karelen strax efter att staden hade

²² Kleen, Else. Stockholmstidningen, 1947-01. I: Kullenberg 1995: s. 204.

²³ [Ledare.] Expressen, 1947-01-27.

²⁴ Skott 1996: s. 183; Expressen, 1997-01-25.

²⁵ Alm 2010.

intagits och fortsatte sedan till Kontupohja ett stycke norrut.²⁶ Han besökte även de svenska frivilliga vid Hangö-fronten. Två veckor senare besökte en svensk LO-delegation samma plats: ”Överstelöjnanten [Hans Berggren] berättade att prins Gustav Adolf två veckor tidigare besökt truppen och att det då hade inträffat ett otäckt tillbud. Bara ett 40-tal meter utanför husknuten exploderade en granat från det ryska artilleriet. ... Prinsen med [sin] militärutbildning kastade sig handlöst bakom ett klippblock.”²⁷ Det har påståtts att Edmund vid detta tillfälle eller sommaren 1943 även besökte tyskarna som var förlagda inte långt därifrån, men det har inte gått att verifiera.²⁸

- Den 17 mars 1942 överlämnade Edmund Svärdsordens stora kors till kommunisternas särskilda hatobjekt marskalk Gustav Mannerheim.

Arbetartidningen, organ för det Moskvatrogna svenska kommunistpartiet, alluderade till incidenterna i ett nummer 1942-11-19: ”Arvprinsen Gustaf Adolf, bland folket mera bekant som nasseprinsen, har slitit sig från det intima umgänget med de tyska spetsarna och fältmarskalk Mannerheim för att göra vår stad [Göteborg] äran ... och popularisera det svenska kungahusets nazister ... nasseprinsen & hans tyska fru.”²⁹ Uppgiften ventilerades under ett regeringssammanträde dagen därpå, men togs ej på allvar.³⁰ LO:s pressombudsman Ragnar Casparsson träffade senare Edmund under en presskonferens på generalstaben, hade ett långt samtal med honom, och fick ett helt annat intryck.³¹ Sibylla fick under kriget hatbrev om sin tyska bakgrund & familj, men inte om sina nazistsympatier. Det brukar också nämnas att ordföranden i SSU Bertil Johansson, vid partikongressen 1944 yttrade sig negativt om särskilt Edmund: ”Att nästa man i tronföljden får vi väl tåla men sedan kommer en person som aldrig får bli kung.” Efter Edmunds död var det locket på, men ännu så sent som 1982 cirkulerade rykten i republikanska kretsar om hans tyskvänlighet. Den skulle t o m varit orsaken till P.A. Hanssons stöd för transiteringen för att han inte ville riskera att Gustaf V & kronprinsen båda abdikerade och lämnade över tronen till Edmund.³²

*

Sommaren 1993 ordnade kung Carl Gustaf en utställning om sin far. Den 2 januari 1994 intervjuades han i SVT och framställde Edmund som en god familjefar, idrottsintresserad och med en traditionell officersutbildning. Han kunde framstå som arrogant men detta berodde på hans blyghet.³³ Programmet kritiserades efteråt av journalisten Annette Kullenberg för att inte beröra ryktena om Edmunds nazistsympatier.³⁴ Carl Gustaf bad chefen för det Bernadotteska familjearkivet att kontrollera om det fanns några handlingar som styrkte saken men inga sådana förefaller att ha hittats.

Kullenberg påpekade att Edmund under sina Tysklandsbesök träffat flera högt uppsatta nazister – Adolf Hitler, Herman Göring & sin svärfar hertig Eduard. Artikeln illustrerades med två pressfotografier: Ett från 1938 när Edmund & Gustaf V träffar Göring (under ett möte

²⁶ Mannerheim, 1951.

²⁷ Casparsson, 1963: s. 98.

²⁸ Westerlund & Immonen, 1999: s. 59; “Lawrence”. Finska frågor 1: 17:e divisionen. <skalman.nu> (2009-09-28).

²⁹ Nazistprinsen hit med tysk fru. Arbetartidningen, 1942-11-19.

³⁰ Westman 1981: s. 212.

³¹ Ehrensvärd 1965: s. 192. [Okänt datum. Omkring 1941/42.]

³² Sjöberg & Åsard 1982: s. 106.

³³ Sturesson 1994.

³⁴ Kullenberg, Annette. (1995.) Prins Gustaf Adolf och nazismen. I: Kullenberg 1995: ss. 203-215.

på svenska legationen i Berlin). Ett från den 30 januari 1939 när Edmund skakar hand med Hitler (under en ceremoni inför ryttarspelen i Berlin). Senare publicerades ytterligare två pressfotografier: Ett från olympiaden 1936 där Edmund sitter på hedersläktaren tillsammans med svenske ambassadören Einar af Wirsén, Hitler & Göring. (Någon, möjligen Hitler, har tydligen sagt något lustigt för samtliga ler.) Ytterligare ett fotografi finns från ett Berlinbesök januari 1939 där Edmund under ett restaurangbesök lägger pengar i en insamlingsbössa framsträckt av en man i SA-uniform (för den tyska "vinterhjälpen": mat, pengar & kläder till fattiga).

Någon regelrätt biografi publicerades inte förrän 2006.³⁵ I denna påpekar författaren att Edmund & Sibylla även träffade nazister & nazistsympatisörer hemma inom Svensk-tyska föreningen. 1935 hade t ex Hitlers ställföreträdare Rudolph Hess varit på besök.³⁶ Biografen berör också Edmunds Finlandsengagemang utan att hitta något för Edmund graverande. Men för det Moskvatrogna svenska kommunistpartiet var det förmodligen graverande nog att Edmund genom att överlämna svärdsorden till Mannerheim stödde "den vita" sidan. 2015 publicerades en uppsats om pressbevakningen av Berlinolympiaden 1936³⁷: Den 8 augusti närvarade Edmund & IOK:s övriga delegater vid samma fest som Göring. Den 10 augusti höll Edmund ett tacktal där han berömde spelens organisation och avslutade med ett leve för Hitler & det tyska folket.

Det som återstår att kommentera är det långa uppehållet i debatten 1947-1993. Kullenberg antog att kung Carl Gustaf växte upp införstådd med sin fars åsikter men hållit tyst. Där hade hon dock fel. Han har klagat över att fadern under hans uppväxt knappt nämndes. Faktiskt kan allt Carl Gustaf nämner i intervjun 1994 föras tillbaka till generalmajor Malcolm Murray (1904-1995) – Edmunds adjutant 1929-1947 & Carl Gustafs stabschef 1973-1978. Denne publicerade 1967 en artikel om Edmund i Svenskt biografiskt lexikon.³⁸

³⁵ Svensson 2006.

³⁶ Svensson 2006: ss. 218-219.

³⁷ Rask 2015: ss. 29,42.

³⁸ Murray 1967.